

Caritas CARES!
landenprofiel 2019:

België

19 februari 2020

Inhoud

Waarover gaat dit verslag?	5
Over Caritas in België	7
RECENTE PUBLICATIES	7
CONTACT:	7
Samenvatting	8
1. De evolutie van de socio-economische context	9
2. Kenmerken van het socialezekerheidsstelsel	9
3. Toegang tot de belangrijkste sociale rechten en voorzieningen door mensen die gebukt gaan onder armoede of sociale uitsluiting	10
4. Een analyse van de beschikbaarheid, bereikbaarheid, betaalbaarheid en bruikbaarheid van de belangrijkste voorzieningen en uitkeringen in België	12
a. Openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn minder bereikbaar wegens bezuinigingen	13
b. De sociale huisvesting hinkt nog steeds achterop en kent lange wachtlijsten	13
c. De toegang tot voor- en vroegschoolse educatie wordt belemmerd voor mensen in armoede	14
d. De toegang tot de geestelijke gezondheidszorg wordt binnen de voorzieningen voor gezondheidszorg belemmerd door de kostprijs	15
e. Er zijn geen speciale opvangcentra of langetermijnoplossingen voor dakloze jongeren, kinderen en gezinnen	15
5. Gebruik van het minimuminkomen als maatregel voor de inclusie en activering in België	16
6. De vooruitgang bij de verwezenlijking van de sociale doelstellingen van de EU op nationaal niveau	17
Conclusies en aanbevelingen	19

Auteurs: Chiara Crepaldi en Francesca Pepé – Istituto per la Ricerca Sociale
Bijdragen aan dit verslag door: Thijs Smeyers (coördinatie), Dorien Van Haute en Patrick Debucquois – Caritas België
Coördinatoren Caritas Europa: Peter Verhaeghe en Shannon Pfohman

Waarover gaat dit verslag?

De organisaties binnen het Europese Caritas-netwerk spelen een sleutelrol in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting, en de strijd voor sociale rechtvaardigheid. Ze begeleiden en verlenen hulp aan mensen in nood, en leggen alternatieve oplossingen voor oneerlijke structuren, beleidslijnen en maatregelen op tafel.

Het Caritas CARES-verslag is daarbij een belangrijk instrument. Caritas informeert lokale, regionale, nationale en Europese instanties en formuleert aanbevelingen op basis van haar dagelijkse contacten met mensen die gebukt gaan onder armoede.

Dit verslag is opgesteld op basis van een enquête die werd uitgewerkt in overleg met de deelnemende aangesloten organisaties. Het zorgt ervoor dat de stem van de zwakste leden van onze samenleving wordt gehoord en ondersteunt de bewustmakingsinspanningen van Caritas op een nationaal en Europees niveau.

Dit verslag is toegespitst op een analyse van de beschikbaarheid, bereikbaarheid, betaalbaarheid en bruikbaarheid van de voorzieningen voor armoedebestrijding, en de bevordering van de sociale inclusie en activering in Europese landen. In het verslag wordt getracht te achterhalen waarom de kwetsbaarste leden van onze samenleving geen toegang hebben tot die voorzieningen.

Over Caritas België

Caritas België komt op tegen armoede en sociale uitsluiting in België en het buitenland. De programma's en voorzieningen van Caritas in België focussen onder meer op gezinsarmoede, jeugdhulp, (toegang tot de gezondheidszorg), inkomen en materiële deprivatie en huisvesting.

Caritas België werkt met alle kwetsbare groepen, maar hecht speciale aandacht aan kinderen en jongeren, vluchtelingen en migranten, eenoudergezinnen, mensen met een handicap en ouderen.

Caritas België werkt niet alleen in eigen land, maar biedt ook humanitaire hulp en ontwikkelingshulp en is partner van het nationale consortium voor noodhulpsituaties '1212'.

RECENTE PUBLICATIES

Via de volgende links kunt u recente publicaties van of in samenwerking met Caritas België downloaden:

<https://caritasvlaanderen.be/nl/blog/onder-dak>

<https://caritasvlaanderen.be/nl/blog/caritas-hulpbetoon-info-34>

<http://www.caritas.be/nl/news/moeilijke-start-voor-jeugdhulpverlaters>

https://www.caritasinternational.be/wp-content/uploads/2019/02/jan2019_migranten_op_doortocht_in_belgie_0.pdf

https://www.caritasinternational.be/wp-content/uploads/2019/05/Rapport_Ons_Gemeenschappelijk_Huis.pdf

http://www.belspo.be/belspo/brain-be/projects/FinalReports/MEHOBEL_Final%20report_FIN.pdf

CONTACT :

Contactpersoon : Thijs Smeyers, thijs.smeyers@caritas.be

Institutioneel vertegenwoordiger : Michel Verhulst, michel.verhulst@caritas.be

---

Samenvatting

België vergrijst, hoewel het fenomeen er minder uitgesproken is dan in vele andere EU-landen. **De migratiestromen liggen iets onder het EU-gemiddelde**. In 2018 dienden in België 22.530 mensen een asielaanvraag in, ofwel 1,98% van de lokale bevolking. Dat is een lichte daling ten opzichte van de piek van 44.660 asielaanvragen in 2015. De afgelopen jaren heeft de groei in België heel wat banen opgeleverd, die op hun beurt zorgden voor een stijging van de **werkgelegenheidsgraad** en een sterke daling van de **werkloosheidsgraad**. **De arbeidsparticipatie van vrouwen en van laagopgeleide werknemers, en de integratie van mensen met een handicap op de arbeidsmarkt, liggen nog steeds laag**, temeer door de beperkte sociale bescherming. Het aantal mensen dat in België met armoede of sociale uitsluiting wordt bedreigd (ARPE), komt in de buurt van het EU-gemiddelde, hoewel het risico hoger ligt – en toeneemt – bij de kwetsbare groepen, meer bepaald bij mensen uit gezinnen waar bijna niemand werk heeft en bij gezinnen met kinderen. Er zijn ook grote regionale verschillen.

Voor deze analyse werden drie sociale diensten gekozen die voor alle landenprofielen van Caritas Europa gelijk zijn (**openbare diensten voor**

arbeidsvoorziening, huisvestingsbeleid en voor- en vroegschoolse educatie) en daarnaast koos de nationale Caritas-afdeling twee specifieke voorzieningen die bijzonder relevant zijn in België: **gezondheidszorg en voorzieningen voor daklozen**.

Alle voorzieningen, met uitzondering van het huisvestingsbeleid, worden gemiddeld genomen redelijk bruikbaar, maar onvoldoende bereikbaar, beschikbaar en betaalbaar geacht. Met name de openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn wel betaalbaar en bruikbaar, maar niet bereikbaar, terwijl de gezondheidszorg wel bruikbaar en bereikbaar, maar niet helemaal betaalbaar is. Samengevat:

- De openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn minder bereikbaar wegens bezuinigingen.
- De sociale huisvesting hinkt nog steeds achterop en kent lange wachtlijsten.
- De toegang tot voor- en vroegschoolse educatie (kinderopvang) wordt belemmerd voor mensen in armoede.
- De toegang tot de geestelijke gezondheidszorg wordt belemmerd door de kostprijs.
- Er zijn geen speciale opvangcentra of langetermijnoplossingen voor dakloze jongeren, kinderen en gezinnen.

Aanbevelingen

Aanbeveling 1 :	Een nationaal investeringsplan rond sociale huisvesting uitwerken, om zo meer sociale woningen te creëren en de bestaande woningen te renoveren.
Aanbeveling 2 :	De geestelijke gezondheidszorg, en dan meer bepaald de ambulante psychologische bijstand, terugbetaalbaar maken voor iedereen die jonger is dan 21 jaar.
Aanbeveling 3 :	Snel en urgent middelen vrijmaken voor jongeren die leven in dak- en thuisloosheid.
Aanbeveling 4 :	De kinderopvang laagdrempelig, bereikbaar en betaalbaar organiseren.
Aanbeveling 5 :	Alle inkomens optrekken tot de armoedegrens.
Aanbeveling 6 :	Artikelen 23 en 31 van het Herziene Europees Sociaal Handvest aannemen.

1. De evolutie van de socio-economische context

Het bevolkingscijfer is in België tussen 2009 en 2018 met 6% toegenomen, een stijging van 645.509 mensen. Het land vergrijst, hoewel het fenomeen er minder uitgesproken is dan in vele andere EU-landen: de gegevens wijzen erop dat, hoewel er 6,6% meer kinderen zijn, het aantal ouderen (65+) met 16% (293.877) en het aantal 85+'ers met 44,3% is toegenomen. Toch is het debat over de vergrijzende samenleving in België springlevend, vooral door de toenemende pensioenkosten.

De bevolking verandert ook door de migratiestromen: in 2018 woonden er 462.435 derdelanders in België, ofwel 4,1% van de bevolking, net evenveel als het EU-gemiddelde van 4,1%. In 2018 dienden in België 22.530 mensen een asielaanvraag in, ofwel 1,98 % van de lokale bevolking. Dat is een lichte daling ten opzichte van de piek van 44.660 asielaanvragen in 2015.

De afgelopen jaren heeft de groei in België heel wat banen opgeleverd: de werkgelegenheidsgraad voor de leeftijdsgroep van 20-64 jaar steeg door de jaren heen en bedroeg in 2018 69,7%. Dat zorgde dan ook voor de laagste werkloosheidsgraad sinds 2000, met 5,9% in 2018. De werkloosheidsgraad is sinds de piek van 8,5% in 2015 geleidelijk aan blijven afnemen. Op dit moment komt die in de

buurt van het EU 28-gemiddelde (6,8%)¹. Toch ligt de arbeidsparticipatie van vrouwen en de integratie van mensen met een handicap op de arbeidsmarkt nog steeds heel laag, temeer door de beperkte sociale bescherming.

Wat armoede betreft: het aantal mensen dat in België met armoede of sociale uitsluiting wordt bedreigd (AROPE) bedroeg in 2017 20,3% en kwam dus in de buurt van het EU-gemiddelde van 22,5%. Het risico bij de kwetsbare groepen, met name mensen uit gezinnen waar bijna niemand werk heeft, is hoger en neemt ook toe: bij hen steeg het risico aanzienlijk (tot 70% in 2017). Ook voor gezinnen met kinderen lag dat cijfer boven het EU-gemiddelde.

Door de jaren heen zijn de uitgaven voor socialezekerheidsuitkeringen in België constant gebleven, en ze liggen hoger dan het EU-gemiddelde: ze stegen van € 8.865 per inwoner (in constante prijzen) in 2008 naar € 9.635 in 2016 (de recentste beschikbare gegevens), ten opzichte van € 7.377 op EU-niveau. Wat betreft het effect van sociale overdrachten (met uitzondering van pensioenen) op armoedebestrijding²: de sociale uitgaven dringen de armoede terug met 39,5%, terwijl het EU-gemiddelde 34,1% bedraagt.

2. Kenmerken van het socialezekerheidsstelsel

Het socialebeschermingsstelsel in België bestaat uit een complexe reeks beleidsmaatregelen, financiële uitkeringen en voorzieningen die gericht zijn op sociale inclusie en bescherming. Belgen zonder inkomen uit arbeid ontvangen een inkomen, hetzij als werkloosheidsuitkering, dan wel als minimuminkomen ('leefloon'). Die uitkeringen liggen echter ver onder de Europese armoedegrens.

De economische prestaties van natuurlijke personen en ondernemingen vertegenwoordigen de grootste bijdrage aan de welvaartsstaat.

Die overheidsmiddelen worden herverdeeld in hetzij universele of meer gerichte uitkeringen om een socialezekerheidsstelsel te creëren voor alle Belgische burgers. Dit solidariteitssysteem

¹ Eurostat, 2019, Werkloosheid - jaargemiddelde

² Daling van het armoederisicopercentage door sociale overdrachten (berekend door vergelijking van het armoederisicopercentage vóór en na sociale overdrachten; pensioenen worden bij de berekening niet als sociale overdrachten beschouwd). De indicator berust op de EU-SILC (statistieken over inkomen, sociale inclusie en levensomstandigheden).

werd in het leven geroepen om een algemene staat van sociale bescherming en inclusie te creëren waarin de negatieve effecten van de markteconomie worden tegengegaan. Sociale rechten, zoals huisvesting, arbeid, gezondheidszorg en participatie, zijn opgenomen in de Belgische grondwet (art. 23) en moeten als hefboom worden gebruikt om de menselijke waardigheid en sociale inclusie te bevorderen.

Hoewel de overheid verplicht is om inspanningen te leveren om een invulling te geven aan deze rechten, is het voor burgers moeilijk om ze af te dwingen. Zoals dit verslag aantoont, wordt de toegang tot die rechten bemoeilijkt door de bureaucratische procedures, de hoge kosten en de onwetendheid over het bestaan van die rechten. Ook worden die rechten zelden automatisch toegekend, waardoor met name mensen in armoedesituaties er geen aanspraak op maken.

De welvaartsstaat wordt momenteel gestuurd door een activeringsdiscours dat investeert in de actieve integratie van mensen op de arbeidsmarkt om zo de werkloosheidsgraad naar beneden te halen.

In België worden het beleids- en bestuursniveau gekenmerkt door een gelaagde structuur met een

---

“Sociale rechten zijn opgenomen in de Belgische grondwet”

---

verdeling van de bevoegdheden op federaal (bv. inkomen), regionaal (bv. huisvesting) en lokaal (bv. sociale ondersteuning) niveau. Die combinatie van een algemeen bestuur en lokale autonomie zorgt voor een gedifferentieerd en complex systeem van verantwoordelijkheden, wetgeving, middelen en maatregelen. Die verdeling of decentralisering vraagt om een goede coördinatie tussen de verschillende beleidsniveaus, en net daar ligt vaak het probleem.

Bij dergelijke versnippering van bevoegdheden en beleidslijnen is een goede samenwerking en communicatie cruciaal, maar tegelijkertijd ook zeer uitdagend. Bijgevolg is dit complexe overheidssysteem niet erg duidelijk en transparant voor de burgers en gebruikers die op die voorzieningen moeten terugvallen, met in het bijzonder gevolgen inzake de bereikbaarheid voor mensen in een kwetsbare positie.

3. Toegang tot de belangrijkste sociale rechten en voorzieningen door mensen die gebukt gaan onder armoede of sociale uitsluiting

Het is in de eerste plaats de bedoeling om in dit Caritas CARES-verslag te bekijken of en hoe armoede en sociale uitsluiting de toegang tot sociale rechten en voorzieningen belemmeren.

De afgelopen jaren zijn er heel wat EU-initiatieven gepromoot om ongelijkheid, armoede en sociale uitsluiting aan te pakken, zowel in het algemeen als bij specifieke doelgroepen. Het Europees Parlement, de Europese Raad en de Europese Commissie hebben verschillende beleidsinitiatieven voorgesteld om de sociale

dimensie van de Europese Unie te verstevigen. Het relevantste beleidsinitiatief dat de jongste jaren is aangenomen is de Europese pijler van sociale rechten (EPSR). Een ander relevant instrument in dit opzicht is het Europees Sociaal Handvest (ESH) van de Raad van Europa. Beide noemen het recht van iedere persoon (onafhankelijk van zijn socio-economische situatie) op toegang tot enkele specifieke rechten die verband houden met gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt, billijke arbeidsvoorwaarden en toegang tot sociale bescherming en inclusie.

³ https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_fr.

De **Europese pijler van sociale rechten** bevat 20 essentiële beginselen en rechten die moeten bijdragen tot eerlijke en goed werkende arbeidsmarkten en socialezekerheidsstelsels. Op de website van de Europese Commissie worden deze uitvoering beschreven. Verschillende rechten die worden genoemd in de Europese pijler van sociale rechten hebben specifiek betrekking op de situatie van mensen in armoede en sociale uitsluiting. Dit is meer bepaald het geval voor BEGINSEL 4 – Actieve ondersteuning bij het vinden van werk, BEGINSEL 11 – Kinderopvang en hulp

aan kinderen, BEGINSEL 14 – Minimuminkomen, BEGINSEL 16 – Gezondheidszorg, BEGINSEL 19 – Huisvesting en ondersteuning voor daklozen, en BEGINSEL 20 – Toegang tot essentiële diensten.

Een ander bijzonder dienstig instrument is het (herziene) **Europees Sociaal Handvest (ESH)** van de Raad van Europa. De relevantste artikelen van het Europees Sociaal Handvest die betrekking hebben op de toegang tot diensten worden hieronder opgesomd (Vak 1).

Vak 1 – Bekrachtiging en tenuitvoerlegging van het Herziene Europees Sociaal Handvest (1996) met betrekking tot de toegang tot diensten en minimuminkomen

België heeft de meeste artikelen van het Herziene Europees Sociaal Handvest van 1996 bekrachtigd. De volgende artikelen – waarvan er sommige nog niet door België zijn aangenomen – kunnen een impact hebben op de toegang tot diensten en minimuminkomen :

- Het recht op beroepskeuzevoorlichting (artikel 9)
- Het recht op vakopleiding (artikel 10)
- Het recht op bescherming van de gezondheid (artikel 11)
- Het recht op sociale en geneeskundige bijstand (artikel 13)
- Het recht op gebruik van diensten voor sociale zorg (artikel 14)
- Het recht van het gezin op sociale, wettelijke en economische bescherming (artikel 16)
- Het recht van ouderen op sociale bescherming (artikel 23)
- Het recht op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting (artikel 30)
- Het recht op huisvesting (artikel 31)

België heeft het Aanvullend Protocol, dat een systeem voor collectieve klachten aanreikt, aangenomen. Meer informatie over de bepalingen die België heeft aangenomen, vindt u in de landenfiche.

Zowel de Pijler als het Handvest vermelden het recht op toegang tot enkele specifieke sociale rechten die verband houden met gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt, billijke arbeidsvoorwaarden en toegang tot sociale bescherming en inclusie.

Op basis van haar ervaringen meent Caritas België dat de toegang tot sommige van die rechten een heikel punt blijft. **Huisvesting** en **ondersteuning voor daklozen** worden volledig **onbereikbaar** geacht (een score van 1 op 5 in de enquête) en de **hulp**

aan kinderen beantwoordt niet volledig aan de behoeften van de kwetsbare bevolkingsgroep in België (een score van 2). **Actieve ondersteuning bij het vinden van werk, gezondheidszorg en minimuminkomen worden dan weer volledig bereikbaar** geacht (een score van 5 op 5).

In het volgende hoofdstuk wordt beschreven welke moeilijkheden mensen in nood ondervinden bij de toegang tot enkele van de beschikbare voorzieningen.

4. Een analyse van de beschikbaarheid, bereikbaarheid, betaalbaarheid en bruikbaarheid van de belangrijkste voorzieningen en uitkeringen in België

Caritas België meent dat binnen deze goed werkende complexe reeks maatregelen en voorzieningen **de toegang tot die voorzieningen voor bepaalde kwetsbare groepen aanzienlijk wordt belemmerd en verhinderd**. Het gaat meer bepaald om kinderen, jongeren, de beroepsbevolking, asielzoekers en vluchtelingen. In dit hoofdstuk worden de voornaamste sterke en zwakke punten van de toegang tot vijf belangrijke voorzieningen beschreven. Voor de analyse werden drie voorzieningen gekozen die voor alle Europese landen gelijk zijn (**openbare diensten voor arbeidsvoorziening, huisvestingsbeleid en voor- en vroegschoolse educatie**) en daarnaast koos de nationale Caritas-afdeling twee specifieke voorzieningen die bijzonder relevant zijn in België: **gezondheidszorg en voorzieningen voor daklozen**. De hoofdcriteria voor de evaluatie van de voorzieningen zijn bruikbaarheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid en betaalbaarheid.

BRUIKBAARHEID : de voorziening is van goede kwaliteit en is bruikbaar: ze kan beantwoorden aan de behoeften van de gebruiker;

BEREIKBAARHEID : de voorziening kan gemakkelijk worden bereikt of verkregen en is gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken;

BESCHIKBAARHEID : de voorziening bestaat en is beschikbaar voor iedereen die haar nodig heeft;

BETAALBAARHEID : de voorziening is goedkoop genoeg zodat de mensen die de voorziening nodig hebben, die zich kunnen veroorloven.

De vragen in de enquête werden beantwoord met behulp van een schaal van 1 (de laagste score, wat wil zeggen dat de voorziening volledig onbruikbaar, onbereikbaar, onbeschikbaar of onbetaalbaar is) tot 5 (wat heel positief is).

Alle voorzieningen, met uitzondering van het huisvestingsbeleid, worden gemiddeld genomen redelijk bruikbaar, maar onvoldoende bereikbaar, beschikbaar en betaalbaar geacht. De volgende tabel toont meer bepaald aan dat de openbare diensten voor arbeidsvoorziening wel betaalbaar en bruikbaar, maar niet bereikbaar zijn, terwijl de gezondheidszorg wel bruikbaar en bereikbaar, maar helemaal niet betaalbaar is.

	Bruikbaarheid	Bereikbaarheid	Beschikbaarheid	Betaalbaarheid	GEMIDDELDE
Openbare diensten voor arbeidsvoorziening	4	1	3	5	3,25
Huisvestingsbeleid	2	2	1	2	1,75
Voor- en vroegschoolse educatie/ voorschoolse kinderopvang	5	1	2	2	2,5
Gezondheidszorg	4	4	2	1	2,75
Voorzieningen voor daklozen	4	2	2	4	3
GEMIDDELDE	3,8	2	2	2,8	-

a. Openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn minder bereikbaar wegens bezuinigingen

Openbare diensten voor arbeidsvoorziening dragen bij aan de integratie van kwetsbare mensen op de arbeidsmarkt. Ze helpen hen om een geschikte baan te vinden en bieden hun loopbaanbegeleiding aan. De dienstverlening legt steeds meer nadruk op de digitalisering en minder op het persoonlijke contact. Voor mensen die in een situatie van armoede leven is dat geen goed nieuws, want een persoonlijke aanpak en persoonlijk traject worden daardoor vaker aan de kant geschoven. Mensen die de meeste moeilijkheden ondervinden om toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt, staan er dus vaker alleen voor om hun inkomen te verhogen en zich te integreren. Bovendien bieden dienstverleners niet alleen hulp, ze moeten ook oordelen over dossiers: als iemand zich niet kandidaat stelt voor een bepaalde job of niet komt opdagen op een opleiding, dan loopt hij/zij het risico om zijn/haar uitkering te verliezen. Het gebrek aan goede en duidelijke communicatie, met name met mensen die geen moedertaalsprekers zijn, staat een bruikbare en zinvolle ondersteuning van de diensten voor arbeidsvoorziening vaak in de weg. Bijgevolg zijn de verwachtingen en verplichtingen niet duidelijk, waardoor het risico dat iemand wordt gestraft en zijn inkomen verliest, toeneemt.

Uit de bevraging van Caritas blijkt dat de voorziening volledig betaalbaar wordt geacht, aangezien ze gratis is (een score van 5 op 5), maar ook in sterke mate onbereikbaar (een score van 1 op 5) is. Jongeren en migranten stuiten op de meeste barrières en obstakels bij de toegang tot deze voorzieningen.

De jongste jaren is **de voorziening erop achteruitgegaan**.

b. De sociale huisvesting hinkt nog steeds achterop en kent lange wachtlijsten

De Belgische private huurmarkt is duur en woningen zijn eerder van lage kwaliteit, voor in het lagere kostensegment. Regionale overheden zijn belast met de regelgeving voor de huurmarkt. Er bestaat geen systeem dat de huurprijzen (noch

de aangeboden kwaliteit) reguleert. In Vlaanderen is de huurwaarborg opgetrokken van twee maanden naar drie maanden huur, waardoor het financieel gezien veel moeilijker wordt om een woning te huren op de private markt. De sociale huisvesting hinkt nog steeds achterop en kent lange wachtlijsten. In Wallonië geldt nog steeds een huurwaarborg van twee maanden huur. In tegenstelling tot Vlaanderen zijn de wachtlijsten voor sociale woningen in Wallonië stabiel gebleven (Wallonië: 38.000 in 2012, 39.000 in 2016; Vlaanderen: 107.000 in 2012, 137.000 in 2016). Een groot deel van het socialewoningenbestand moet trouwens worden gerenoveerd. Heel wat woningen moeten daardoor worden afgebroken of kunnen niet worden bewoond tijdens de renovatiewerken, waardoor het nog moeilijker wordt om meer sociale woningen ter beschikking te stellen. Bovendien hebben de sociale-huisvestingsmaatschappijen het moeilijk om het hoofd boven water te houden, wat eveneens een stijging van het aantal sociale woningen in de weg staat. Heel wat mensen en actoren uit deze sector vragen de regionale overheid die belast is met sociale huisvesting om meer financiële steun.

De enquête van Caritas wijst erop dat het grootste probleem zich voordoet met de **beschikbaarheid** (een score van 1 op 5), gevolgd door de bruikbaarheid, bereikbaarheid en betaalbaarheid (allemaal een score van 2).

Lange wachtlijsten voor sociale woningen en hoge prijzen op de private markt maken het voor de kwetsbare groepen moeilijk om een woning te vinden.

Deze getuigenis illustreert de moeilijkheden om toegang te krijgen tot deze voorziening:

“We staan nu drie jaar op een wachtlijst voor een sociale woning. In de tussentijd huren we een klein appartementje, dat eigenlijk te klein en te duur is voor ons. We hebben twee slaapkamers, dus onze drie kinderen slapen samen in één kamer. Aan het einde van de maand hebben we geen geld over. Onze kinderen lijden onder deze situatie, maar we kunnen niet anders dan wachten.”

Elsie, 34 jaar, getrouwd met Johan en moeder van drie kinderen van 8, 5 en 3 jaar.

c. De toegang tot voor- en vroegschoolse educatie wordt belemmerd voor mensen in armoede.

Voorschoolse kinderopvang) is een andere voorziening waar er sterke regionale verschillen heersen. In 2018 stelde Caritas een rapport op over de toegang tot voorschoolse kinderopvang voor kwetsbare groepen in Vlaanderen. De voornaamste conclusies waren dat voorschoolse kinderopvang nog steeds te duur is en dat het systeem te moeilijk te begrijpen en te gebruiken is, met name voor gezinnen in armoede. In Wallonië wordt 10% van de plaatsen in voorschoolse kinderopvang steeds voorbehouden voor mensen die in armoede leven. In werkelijkheid is de toegang tot voorschoolse kinderopvang-voorzieningen nog steeds te

ingewikkeld voor mensen in armoede, waardoor ze er geen gebruik van maken.

Bovendien zijn er niet voldoende voorschoolse kinderopvang-voorzieningen beschikbaar door de te lange wachtlijsten. Het eerste wat aanstaande ouders doen, is zich inschrijven op een wachtlijst om er zeker van te zijn dat ze negen maanden later een plaatsje hebben. Kwetsbare groepen zijn vaak niet op de hoogte van dit beschikbaarheidsprobleem en kampen na hun ouderschapsverlof bij gebrek aan opvangplaats met ernstige problemen. Er moet dan ook een sociaal voorschoolse kinderopvang-beleid worden uitgewerkt waarin rekening wordt gehouden met kwetsbare ouders. Ook de digitalisering van de inschrijving kan worden aangevoerd als mogelijke belemmering voor kwetsbare ouders om gebruik te maken van de voorschoolse kinderopvang-voorzieningen.

De voorziening wordt volledig bruikbaar geacht (een score van 5), maar de bereikbaarheid vormt het grootste obstakel (een score van 1 op 5).

De jongste jaren is de voorziening erop achteruitgegaan. De nieuwe wetgeving heeft de voorschoolse kinderopvang-sector dan wel stabiel gemaakt, maar mensen in armoede ondervinden nu meer moeilijkheden om er toegang toe te krijgen.

De volgende getuigenis illustreert het probleem met de toegang tot deze voorziening:

“Kinderopvang ... Nee, daar maak ik geen gebruik van. Het is spijtig genoeg te duur voor me. Ik heb geprobeerd om een goedkopere plaats te vinden, maar er waren geen plaatsen meer vrij toen ik op zoek ging. Uiteindelijk heb ik mijn job opgegeven om voor Alana te kunnen zorgen.”

Magalie, 22 jaar, moeder van Alana (nu 2 jaar).

d. De toegang tot de geestelijke gezondheidszorg wordt binnen de voorzieningen voor gezondheidszorg belemmerd door de kostprijs

Als we kijken naar de geestelijke gezondheidszorg zien we in België ernstige problemen met de toegang tot die voorzieningen. Het zelfmoordcijfer stijgt, maar toch wordt de geestelijke gezondheidszorg niet terugbetaald door de overheid. Caritas vraagt al langer om gratis psychologische hulp voor kinderen en jongeren: kinderen uit kwetsbare groepen krijgen niet de begeleiding en behandeling die ze nodig hebben, omdat een bezoek aan een psycholoog te duur is. Dit kan later leiden tot zware psychologische en/of onderwijsproblemen.

Kinderen en jongeren worden het meest getroffen.

De voorziening beantwoordt niet voldoende aan alle behoeften. De voorziening wordt bruikbaar en bereikbaar (een score van 4) geacht, maar niet beschikbaar (een score van 2 op 5) en volledig onbetaalbaar (een score van 1).

De jongste jaren is de voorziening erop vooruitgegaan. Enkele jaren geleden werd het beroep van klinisch psycholoog erkend als gezondheidszorgberoep. In welbepaalde gevallen zijn nu terugbetalingen mogelijk, maar kinderen en jongeren vallen steeds uit de boot. Bovendien variëren de uitkeringen en de voorwaarden voor de terugbetalingen tussen de verschillende ziekenfondsen in België. Er is nog geen nationale regelgeving op dit gebied. Caritas België doet dan ook een aanbeveling voor een nationale regelgeving die bezoeken aan klinisch psychologen terugbetaalbaar maakt voor kinderen en jongeren onder 21 jaar.

e. Er zijn geen speciale opvangcentra of langetermijnoplossingen voor dakloze jongeren, kinderen en gezinnen

België heeft nog steeds geen algemene cijfers over het aantal daklozen. Dit is echt een probleem, want zonder die cijfers kunnen er geen

gepaste maatregelen worden getroffen. De KU Leuven heeft onlangs, met de steun van Caritas, cijfers verzameld over dakloosheid in landelijke gebieden. Zij bracht aan het licht dat meer en meer jongeren bij vrienden en familie op de sofa slapen. De lokale instanties beschouwen dit niet als dakloosheid, dus voor deze mensen worden de gebruikelijke bijstand en methoden niet toegepast. België beschikt bovendien niet over speciale opvangcentra of langetermijnoplossingen voor jongeren, kinderen en gezinnen. Ze moeten derhalve gebruikmaken van de gewone voorzieningen, waar ze zich niet op hun gemak voelen of waar de omgeving schadelijk is voor kinderen.

De kwetsbaarste groepen die door deze belemmeringen worden getroffen zijn jongeren, migranten en vluchtelingen en de beroepsbevolking met kinderen.

Volgens de enquête van Caritas België wordt de voorziening bruikbaar en betaalbaar geacht (beide 4 op 5). Anderzijds worden er problemen opgemerkt met de bereikbaarheid en beschikbaarheid.

De toegang tot de dienst kan met de volgende getuigenis worden beschreven:

« Om eerlijk te zijn, heb ik me nooit thuis of gewenst gevoeld in de sociale voorziening waar ik ben terechtgekomen. Ze gaven me nooit echt het gevoel dat ik hun iets kon schelen of dat ze om me gaven. Ik deelde een kamer met twee langdurig dakloze mannen. Ik kan niet zeggen dat ze een mooi beeld schetsten van mijn toekomst. Ik wilde er gewoon weg. Dus nu verblijf ik twee dagen per week bij een vriend. De andere dagen zoek ik ergens in de stad een plekje. Ik trek mijn plan.»

Jason, 22 jaar.

5. Gebruik van het minimuminkomen als maatregel voor de inclusie en activering in België

Beginsel 14 van de **Europese pijler van sociale rechten** stelt het volgende:

"Iedereen die over onvoldoende middelen beschikt, heeft het recht op adequate voorzieningen voor een minimuminkomen om in alle levensfasen een waardig leven te kunnen leiden, en op praktische toegang tot goederen en diensten die de zelfredzaamheid van mensen bevorderen. Voor mensen die tot werken in staat zijn, moeten de voorzieningen voor een minimuminkomen worden gecombineerd met prikkels om (weer) actief te worden op de arbeidsmarkt."

Volgens de aanpak die naar voren wordt geschoven door de EU-initiatieven (met name de Aanbeveling over de actieve inclusie van personen die van de arbeidsmarkt zijn uitgesloten, die in 2008 door de Europese Commissie⁴ werd opgesteld), moeten de stelsels voor een minimuminkomen worden bekeken vanuit het standpunt van de **actieve inclusie**: die stelsels moeten universeel zijn en een geïntegreerde ondersteuning bieden in de vorm van passende uitkeringen in geld en een praktische toegang tot goederen en diensten die de zelfredzaamheid van mensen bevorderen, en ze moeten een activeringscomponent voor begunstigden omvatten.

In België is het minimuminkomen ingevoerd, dat **leefloon** wordt genoemd. Het Belgische

minimuminkomen is een maatregel ten behoeve van de actieve inclusie, die kennelijk slechts deels bijdraagt aan de sociale inclusie van kwetsbare mensen.

Positief aan de activeringsaanpak is het feit dat er niet zomaar geld wordt uitgekeerd, maar dat net een gepersonaliseerde aanpak wordt bevorderd.

Negatief is daarentegen dat er een risico bestaat op overconditionering en het gebrek aan zelfredzaamheid van de begunstigde wanneer voorwaarden niet worden overeengekomen maar worden opgelegd.

Aan het leefloon zijn voorwaarden verbonden waaraan moet worden voldaan. In de meeste gevallen worden die voorwaarden samen bepaald door de begunstigde en de maatschappelijk werker. Die voorwaarden kunnen gericht zijn op de integratie op de arbeidsmarkt, maar kunnen evengoed gekoppeld zijn aan het zoeken naar een woning, het uitvoeren van vrijwilligerswerk of het verkrijgen van hulp met budgetbeheer of schuldbeheer. In een aantal gevallen worden voorwaarden niet samen bepaald, maar opgelegd door de sociale dienst. Dat raadt Caritas sterk af, gezien het ontbreken van inspraak van de cliënt. Anderzijds ligt het leefloon nog steeds onder de armoedegrens, waardoor het in de meeste gevallen onvoldoende is.

4 Aanbeveling van de Commissie van 3 oktober 2008 over de actieve inclusie van personen die van de arbeidsmarkt zijn uitgesloten <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/ALL/?uri=CELEX%3A32008H0867>.

6. De vooruitgang bij de verwezenlijking van de sociale doelstellingen van de EU op nationaal niveau

De **Europa 2020-strategie** bepaalt de agenda van de EU voor groei en werkgelegenheid voor het komende decennium. Die is in de eerste plaats gericht op een slimme, duurzame en inclusieve groei als een manier om de structurele tekortkomingen van de Europese economie te verhelpen en de grootste Europese ongelijkheden aan te pakken. De Strategie legt de **EU-DOELSTELLINGEN** vast en geeft daarmee een algemeen beeld van waar de EU tegen 2020 moet staan, op grond van de voornaamste socio-economische parameters. De EU-doelstellingen worden vervolgens in nationale doelstellingen gegoten opdat elke lidstaat van de EU zijn eigen vooruitgang bij elke doelstelling kan opvolgen. De doelstellingen die met name voor deze studie van belang zijn, hebben te maken met werkgelegenheid en armoede en sociale uitsluiting.

De **EU-doelstelling voor WERKGELEGENHEID stelt dat tegen 2020** de participatiegraad van de bevolking in de leeftijdsgroep van 20-64 jaar 75% moet bedragen. Voor België ligt die indicator op 73,2%. Gegevens van Eurostat tonen aan dat die in 2009 nog 67,1% bedroeg, en in 2018 was dat 69,7%. Zoals de gegevens laten zien, zal die doelstelling niet worden behaald.

De EU-doelstelling voor **ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING** is bedoeld om ten minste 20 miljoen mensen in of met een risico op armoede/sociale uitsluiting een uitweg te bieden. België heeft zich tot doel gesteld om tegen 2020 het aantal mensen dat op de rand van armoede en sociale uitsluiting balanceert met 380.000 te doen dalen, maar volgens Eurostat is dat cijfer in de periode 2010-2017 met 102.000 toegenomen.

Om de doelstellingen voor werkgelegenheid en armoedebestrijding te behalen, heeft de Belgische overheid door de jaren heen programma's en hervormingen gesteund in overeenstemming met de Europa 2020-strategie.

- Binnen dit kader wordt elk jaar de evolutie van de socio-economische context in de lidstaten beschreven in het **LANDENPROFIEL** van het Europees Semester, het werkdocument van de Commissie.⁵ In 2019 wees het verslag op een positieve groeitendens op het gebied van armoede en sociale uitsluiting, maar er zijn nog steeds uitdagingen die moeten worden aangepakt:

- De arbeidsmarkt is verbeterd, gestimuleerd door aanhoudende economische groei.
- Er bestaan nog steeds ongelijkheden in kansen tussen verschillende bevolkingsgroepen.
- De inkomenskloof tussen laag- en hoogopgeleiden behoort tot de grootste in de EU voor de beroepsbevolking.
- Onderwijsongelijkheden beperken de sociale mobiliteit.
- Er bestaan grote ongelijkheden in het gezondheidsstelsel. De zelfgerapporteerde on vervulde medische behoeften zijn gemiddeld laag, maar hoog voor het lagere inkomenskwintiel.
- De doeltreffendheid van sociale overdrachten bij het terugdringen van armoede ligt op het EU-gemiddelde. Deze is echter sinds 2005 aan het dalen voor de beroepsbevolking.

⁵ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-belgium_nl.pdf.

- Elk jaar in mei beoordeelt de Europese Commissie de vooruitgang die is geboekt en geeft ze **LANDSPECIFIEKE AANBEVELINGEN**⁶ om nieuwe maatregelen voor te stellen. De aanbevelingen zijn afgestemd op elke lidstaat van de EU en ze bieden een beleidskader over de manier waarop

de lidstaten de werkgelegenheid en groei kunnen stimuleren en tegelijk gezonde overheidsfinanciën kunnen behouden. De aanbevelingen gaan in op wat er de komende 12-18 maanden realistisch gezien kan worden verwezenlijkt. In 2018 werden onder meer de volgende aanbevelingen gedaan:

1. (...) De beoogde pensioenhervormingen voortzetten en de voorspelde stijging van de uitgaven voor langdurige zorg beheersen. (...)
2. De hindernissen om te werken wegnemen en de doeltreffendheid van een actief arbeidsmarkt-beleid versterken, met name voor laagopgeleiden, mensen met een migrantenachtergrond en oudere werknemers. De hervormingen op het gebied van onderwijs en opleiding voortzetten, onder meer door kanselijkheid te bevorderen en het percentage afgestudeerden in de wetenschappen, technologie, ingenieurswetenschappen en wiskunde te verhogen.

In de ontwerpen van de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 werden dezelfde aanbevelingen gedaan.

- In het **NATIONALE HERVORMINGSPROGRAMMA**⁷ beschrijft elk land de hervormingen die noodzakelijk worden geacht om de EU-doelstellingen te behalen. In 2018 werden de volgende **hervormingen** aangehaald om voornamelijk sociale uitsluiting, tekortkomingen in de sociale bescherming en gezondheidsuitdagingen aan te pakken:
  - Maatregelen om de sociale bescherming van de bevolking te verzekeren
  - Maatregelen om de kinderarmoede terug te dringen
  - Maatregelen om de actieve insluiting van mensen ver van de arbeidsmarkt te bevorderen
  - Maatregelen om inadequate huisvesting en dakloosheid te bestrijden
  - Maatregelen om de opvang en integratie van mensen met een migratieachtergrond te ondersteunen

Volgens Caritas België zijn de situatie en de problemen die worden beschreven in de

LANDENPROFIELEN helemaal geen afspiegeling van de armoede en sociale uitsluiting in België. De hervormingen die worden vastgelegd in de NATIONALE HERVORMINGSPROGRAMMA'S worden over het algemeen onbruikbaar (een score van 2 op 5), doch implementeerbaar (een score van 4) geacht. De meeste (of alle) landspecifieke aanbevelingen zijn gericht op de economische aspecten van fiscale thema's, en niet op armoede en sociale uitsluiting.

De relevantste beleidshervorming die de afgelopen 2 jaar is doorgevoerd in België – en die geacht wordt de meest positieve impact te hebben gehad op de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting en de bevordering van de toegang tot sociale rechten – was de beslissing om de laagste inkomens, zoals het leefloon of uitkeringen voor mensen met een handicap, beperkt op te trekken. Daarnaast is ook het verhogen de fiscale vrijstelling voor alleenstaande ouders een goede maatregel.

Volgens Caritas België was de stijging van de huurwaarborg van 2 maanden naar 3 maanden huur in Vlaanderen de beleidshervorming met de grootste negatieve impact.

6 Hier kunt u de meest recente beschikbare aanbeveling downloaden: https://ec.europa.eu/info/publications/2018-european-semester-country-specific-recommendations-commission-recommendations_nl.

7 Hier kunt u de recentste beschikbare informatie downloaden: https://ec.europa.eu/info/2018-european-semester-national-reform-programmes-and-stability-convergence-programmes_nl.

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van haar ervaringen meent Caritas België dat de toegang tot sommige van die rechten een heikel punt blijft. **Huisvesting en ondersteuning voor daklozen** worden volledig **onbereikbaar** geacht (een score van 1 op 5), zeker in het kader van dak- en thuisloosheid bij jongeren. De **hulp aan kinderen** beantwoordt niet volledig aan de behoeften van de kwetsbare bevolkingsgroepen (een score van 2). **Actieve ondersteuning bij het vinden van werk, gezondheidszorg en minimuminkomen worden dan weer volledig bereikbaar geacht** (een score van 5 op 5).

Voor de analyse werden drie voorzieningen gekozen die voor alle Europese landen gelijk zijn (**openbare diensten voor arbeidsvoorziening, huisvestingsbeleid en voor- en vroegschoolse educatie**) en daarnaast koos de nationale Caritas-afdeling twee specifieke voorzieningen die bijzonder relevant zijn in België: **gezondheidszorg en voorzieningen voor daklozen**.

Alle voorzieningen, met uitzondering van het huisvestingsbeleid, worden gemiddeld genomen redelijk bruikbaar, maar onvoldoende bereikbaar, beschikbaar en betaalbaar geacht. Met name de openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn

wel betaalbaar en bruikbaar, maar niet bereikbaar, terwijl de gezondheidszorg wel bruikbaar en bereikbaar, maar helemaal niet betaalbaar is.

- Openbare diensten voor arbeidsvoorziening zijn minder bereikbaar wegens bezuinigingen.
- De sociale huisvesting hinkt nog steeds achterop en kent lange wachtlijsten.
- De toegang tot kinderopvang wordt belemmerd voor mensen in armoede.
- De toegang tot de geestelijke gezondheidszorg wordt belemmerd door de kostprijs.
- Er zijn geen speciale opvangcentra of langetermijnoplossingen voor dakloze jongeren, kinderen en gezinnen.

Volgens Caritas België zijn er andere beleidsinitiatieven nodig:

- België moet meer en intensief investeren in de socialewoningmarkt.
- België moet alle inkomens afstemmen op de Europese armoedegrens.

De Europese Commissie zou de Belgische overheid kunnen ondersteunen om deze problemen aan te pakken door EU-middelen voor sociale huisvesting ter beschikking te stellen of België toe te staan een nationaal investeringsplan buiten de begrotingsrichtlijnen uit te werken.

Aanbevelingen

Caritas België beveelt de nationale instanties aan om wijzigingen en hervormingen te ondersteunen, met name op de volgende gebieden:

- Aanbeveling 1:** Een nationaal investeringsplan rond sociale huisvesting uitwerken, om zodoende meer sociale woningen te creëren en de bestaande woningen te renoveren.
- Aanbeveling 2:** De geestelijke gezondheidszorg, en dan meer bepaald de ambulante psychologische bijstand, terugbetaalbaar maken voor iedereen die jonger is dan 21 jaar.
- Aanbeveling 3:** Snel en urgent middelen vrijmaken voor jongeren die leven in dak- en thuisloosheid.
- Aanbeveling 4:** De kinderopvang laagdrempelig, bereikbaar en betaalbaar organiseren.
- Aanbeveling 5:** Alle inkomens optrekken tot de armoedegrens.
- Aanbeveling 6:** Artikelen 23 en 31 van het Herziene Europees Sociaal Handvest aannemen.

Caritas in Belgium
Liefdadigheidsstraat 39
1210 Brussel
www.caritas.be